

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

М. САВЧИН
*доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
порівняльного публічного права
та міжнародного права
Ужгородського національного університету*

Конституційні принципи становлять основу конституційної традиції. Це зумовлює важливість їхньої інтерпретації, що впливає на конституційну динаміку і стан конституціоналізму конкретної країни. Він залежить від певних усталених уявлень, ідей, звичаїв та узвичаєнь, які втілюються у певних стереотипах поведінки (архетипах), відтворюються і перетворюються із динамікою конституційних правовідносин, тобто мають безперервний характер. Поведінка формується лише у певному соціальному контексті, оскільки індивід може мати на меті певні інтереси, які базуються на його цінностях. Таким чином, створюється відкрита соціальна система узгодження інтересів індивідів, заснованих на усвідомленні спільності щодо певних цінностей. При цьому система принципів і цінностей, яка формується у конституціоналізмі, може мати варіативний характер, що зумовлено саме потребами та інтересами індивідів. Те саме відбувається, коли йдеться про взаємодію певних соціальних інститутів, найвищим ступенем організації серед яких сьогодні прийнято вважати державу. Також важливу роль в інтерпретації самої конституції відіграють конституційні цінності й принципи.

Спроби інтерпретувати принципи конституційного права через предмет правового регулювання не є цілком успішним підходом, оскільки він індіферентний до прав і свобод людини. Однак у юриспруденції предмет правового регулювання є юридично-технічним параметром унормування суспільних відносин і не може розглядатись як цінність, оскільки правове регулювання покликане захищати соціальні цінності, а також його стандарти, які й визначаються принципами права. Звідси, як конституційні принципи можна розглядати певні універсалії, які забезпечуються засобами правового захисту згідно з конституцією та визначають стандарти та вимоги до законодавства, публічної адміністрації й правосуддя. Про універсалії як морально-політичні засоби легітимації права писав І. Кант у своїх працях, розглядав їх як основу досягнення загального миру та формування світового порядку на гуманістичних засадах [1]. Для цього і потрібно звертатися до концепції конституціоналізму як сукупності ефективних і дієвих принципів, правил та інститутів, які спрямовані на забезпечення обмеженого правління правами й свободами людини. Тому метою цієї статті є формулювання загальних засад інтерпретації конституційних принципів.

Природа конституційних принципів і балансування між ними

Існує кореляція між лібералізмом і солідаризмом, оскільки їхнє співвідношення зумовлено також соціальною структурою, діяльністю інститутів публічної влади та субстантивними і процедурними гарантіями прав людини й основоположних свобод. Сьогодні спостерігається тенденція трактувати гідність особи саме у межах концепції *Welfare State*, що зумовлює реалізацію принципу соціальної держави як на інституційному, так і процедурному рівнях. Зокрема, у практиці Конституційного суду Німеччини, незважаючи на відсутність закріплення соціальних прав в Основному Законі, домінує підхід до забезпечення захисту соціальних прав, які інтерпретуються через призму принципу гідності як конституційної цінності. Однак принцип соціальної держави передбачає визначення балансу інтересів у суспільстві — між державою і громадянами, працівниками і роботодавцями, між профспілками і роботодавцями тощо. Забезпечення такого балансу не може посягати на сутнісний зміст прав людини й основоположних свобод (*the very essence of the right*). Цей баланс забезпечується через мистецьке поєднання конституційних принципів, які можуть конкурувати та корелюватися між собою. Зокрема, принцип пропорційності, який має подвійне значення у вузькому розумінні, виконує роль балансира між цінностями і принципами права. У широкому розумінні принцип пропорційності визначає легітимність втручання публічної влади у приватну автономію особи на основі закону, якщо існує нагальна необхідність такого втручання у демократичному суспільстві за допомогою адекватних засобів, що відповідають законній меті.

На думку Р. Алексі, критерію пропорційності відповідає формула балансування, яка має внутрішні та зовнішні аспекти. Відповідно до внут-

рішнього аспекту, обґрунтування інтенсивності обмеження прав людини має на меті принаймні дві цілі з урахуванням їхньої ваги, а також гнучкості емпіричних припущень [2, 575]. Зокрема, на противагу цьому критерію цілком можна застосовувати критерії обмеження права на недоторканність особистого та сімейного життя і мету боротьби з тероризмом.

Незважаючи на певний теоретичний доробок у юридичній науці, принцип пропорційності ще лише входить у вітчизняну юридичну практику (переважно з практики Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) і деякою мірою з зарубіжних судів).

Як справедливо зазначає С. Погребняк, «у багатьох випадках зміст права запрограмований тими вищими гуманітарними засадами і цінностями, що утворюють його загальнолюдський вимір і зумовлені самою сутністю суспільства, природою людини. Існування права без них важко уявити. Йдеться, зокрема, про принципи добросовісності, незловживання правом, дотримання договорів, принцип, який встановлює, що рівний над рівним не може мати влади, принцип, згідно з яким не можна бути суддею у власній справі» [3, 31]. Досягти балансу між цими принципами можливо у межах принципу пропорційності, розуміння якого є важливим із погляду визначення допустимого обмеження прав людини та формулювання критеріїв законності дій органів влади [4].

Зовнішні аспекти обґрунтування балансування не піддаються логічним операціям, оскільки вони спираються на припущення та правдоподібні причини і наслідки певних дій [2, 576–577]. Це визнання того, що процес ухвалення рішень пов'язаний з умовами обмеженого доступу до інформації: у законодавчому процесі доволі складно передбачити всі фактичні обставини застосування законопроекту; у судовому процесі така обмеженість доступу до

інформації пов'язана з тактикою і стратегією сторін у процесі, тому на суд поширюється вимога повного, всебічного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення обґрунтованого і вмотивованого рішення.

Загалом, як стверджує Н. Петерсен із посиланням на суддю Верховного суду США А. Скаліа, радше можна порівняти конкуруючі конституційні цінності, за прикладом того, щоб далі кинути камінь, необхідно пропорційно зменшити його вагу, хоча саме порівняння ваги каменю з відстанню без конкретної мети і зв'язку не є коректним. Тому не дивно, що Н. Петерсен розглядає принцип пропорційності як нормативний концепт [5, 1391, 1392].

Водночас О. Пферсман звертає увагу на те, що відсутність чіткої конституційної основи для використання принципів розумності та сумірності у конституційному контролі (традиційно саме конституція розглядається як вищий критерій цього контролю), призводить до обмеження законодавчої компетенції більше, ніж положення самої конституції [6, 121–127]. Своєю чергою, Л. К'єстра наголошує на сталій практиці Верховного суду Австралії, який в одній зі своїх справ наголосив на доктрині сутнісного змісту права на судовий захист і зазначив, що при запровадженні певних обмежень щодо доступу до суду необхідно зважати на принцип пропорційності, який передбачає адекватність між застосовуваними засобами та метою, яка досягається [7, 138].

**Загальні засади інтерпретації
конституції та доступ
до правосуддя
в аспекті запровадження
конституційної скарги в Україні**

Як усталено визнано у вітчизняній правовій доктрині, під принципами права мають на увазі «найбільш загальні і стабільні вимоги, що уособлюють суспільні цінності, дозволяють відтво-

рити їх при формуванні та дії права, визначаючи його характер і напрями подальшого розвитку» [8, 70]. Такі суспільні цінності мають характер загальноновизнаних положень навіть без закріплення в офіційних текстах, та принципи, які закріплені в певних правових актах.

Із цього погляду слід мати на увазі практику ЄСПЛ щодо розуміння права на захист. Згідно з нею загалом гарантується право на апеляційне оскарження, тобто не у кожній справі може бути рішення суду касаційної інстанції. Також засоби юридичного захисту мають бути ефективними, а не ілюзорними чи декларативними. Якщо такі засоби неефективні, то з'являються підстави для негайного втручання, оскільки конституційним правам і свободам унаслідок застосування положення закону, яке викликає обґрунтовані сумніви у конституційності, може бути заподіяна істотна шкода. Або може виникнути ситуація, коли навіть у разі встановлення Конституційним Судом України (далі – КСУ) факту порушення такого права та призначення компенсації, поновити право не буде можливості і такий захист перетвориться в ілюзію.

С. Шевчук на основі аналізу сталої практики ЄСПЛ виокремлює такі компоненти права на справедливий судовий розгляд: а) право на доступ до справедливого правосуддя (незалежний і неупереджений суд, встановлений відповідно до закону); б) розумний строк розгляду спорів; в) публічність й обґрунтоване судове рішення; г) пов'язані з ними гарантії у кримінальному процесі (презумпція невинуватості, допустимість доказів, право на адекватний час і можливості для підготовки захисту, право на правову допомогу) [9, 231–248]. Тому доктрина КСУ щодо відмови розгляду нечинних правових актів не відповідає обов'язку суду захищати порушені права людини. Адже все це недоліки закону, які не можуть

бути обґрунтуванням для відмови в судовому захисті. Про це також констатовалося у Генеральній доповіді XIV Європейської конференції конституційних судів, яка відбулася у 2008 р. [10].

Належна правова процедура пронизує своїми вимогами якість як адміністративні, так і судові процедури; при цьому останні володіють пріоритетом, оскільки за деякими винятками акти виконавчої влади підлягають судовому контролю. Тому судовий конституційний контроль також зумовлений змістом основоположної конституційної норми (речення третє ч. 2 ст. 3 зазначеної Доповіді). З цього приводу англійський конституціоналіст Т. Р. С. Аллан слушно зазначає: «Жорсткі стандарти процедурної чесності, які застосовуються у судових процесах, є сутнісними характеристиками верховенства права: якщо суди дотримуються цих вимог, права індивіда будуть адекватно дотримані і захищені <...>. Взаємопов'язаність стандартів судової процедури становить фундамент конституційності — фактично стійкий до законодавчих впливів і перекручень, окрім хіба що особливих випадків, у яких ті ж суди обґрунтовують можливість відступу від звичайної процедури» [11, 159].

Дуже влучно сформулював сутність змісту належної правової процедури у контексті завдання із захисту прав людини та зв'язаності законодавця цими цілями суддя Джексон у справі Шонессі («*Shughnessi v. U.S.*», 1953 р.), зазначивши, що «занадто суворі закони можна перенести, якщо вони застосовуються коректно і безсторонньо. Насправді, якщо треба було б обирати, тоді нам слід було б обирати насамперед життя за радянським законом, але з нашими процедурами, властивими для *common law*, ніж за нашим законом, який застосовується за радянськими процедурами» [12].

Це зумовить необхідність глибшого застосування КСУ юриспруденції ЄСПЛ при розгляді конституційних скарг.

Також потребує ретельної уваги практика розгляду конституційних скарг у Німеччині, Чехії, Польщі, Словаччині, Угорщині. Адже йдеться про застосування універсальних принципів права та універсальних прав людини.

Що ж до запровадження високих стандартів захисту прав людини у практиці КСУ, то слід також мати на увазі співвідношення і конкуренції юрисдикцій в аспекті верховенства Конституції України щодо міжнародних договорів. Стосовно цього у рішеннях ЄСПЛ інтерпретовано та конкретизовано положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. І тут можливі два варіанти.

По-перше, КСУ може надавати більшого значення конституційним гарантіям прав людини, оскільки вони можуть виявитися ширшими за конвенційні. Це питання доволі часто виникає перед конституційними юрисдикціями чи аналогічними інститутами Німеччини, Англії, Швеції.

По-друге, КСУ згідно з принципом дружнього ставлення до міжнародних договорів може надавати міжнародно-конформне тлумачення положення Конституції України. Зокрема, у такому випадку слід інтерпретувати сутнісний зміст непорушності права приватної власності та правові підстави набуття права на майно саме в аспекті конвенційних гарантій мирного володіння майном, зважаючи на надмірно рестриктивну і непослідовну практику Верховного Суду України [13].

На нашу думку, за таких умов не варто вживати термін «фільтри» стосовно конституційних скарг, натомість необхідно говорити про критерії їх прийнятності. Із контексту ст. 151¹ Конституції України в аспекті загальних принципів права (поваги до гідності людини, невичерпності прав людини, обов'язку захисту державою тощо) до них відносяться:

- істотний характер порушеного права та загроза незворотності запо-

діяння шкоди правам і свободам, які гарантовані Конституцією України;

- вичерпання звичайних засобів правового захисту;

- такі засоби правового захисту мають бути ефективними та дієвими, забезпечуючи результативне поновлення у правах і справедливе відшкодування шкоди;

- предметом перевірки є конституційність закону та практики його застосування в аспекті сутнісного змісту прав людини й основоположних свобод;

- забезпечення захисту прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, принаймні на міжнародно визнаному рівні.

Без сумніву, при захисті прав людини під час розгляду конституційної скарги КСУ звинувачуватимуть у надмірному судовому активізмі. Це може бути пов'язано з застосуванням ним забезпечувальних заходів, насамперед у формі зупинення дії закону, який буде предметом розгляду, оскільки його застосування може заподіювати істотну шкоду конституційним правам і свободам, або зумовлене невідворотністю порушень основоположного права, яке в подальшому складно буде поновити або такої можливості вже не буде.

Основні засади та вимоги тлумачення конституційних принципів

Американський дослідник Б. Кенон виокремив такі риси судового активізму, як: 1) меджоритаріанізм (*majoritarianism*) — ступінь, до якого суддя в судовому порядку визнає неправомірними політичні положення, ухвалені через демократичні процедури; 2) інтерпретаційна послідовність (*interpretive stability*) — ступінь зміни попередніх судових рішень, доктрин, способів тлумачення іншими (новими); 3) інтерпретаційна відданість (*interpretive fidelity*) — ступінь тлумачення конституційних положень усупереч чітким намірам нормотворців чи змісту

мови, використаних у правових положеннях; 4) сутнісна/демократична процедура (*substance/democratic process*) — ступінь, до якого судові рішення виробляють незалежні політичні позиції — на противагу діяльності зі збереження демократичної політичної процедури; 5) специфічність політики (*specificity policy*) — ступінь, до якого судові рішення саме встановлює політичне положення замість того, аби залишити це на розсуд інших установ; 6) наявність альтернативного творення політичного рішення (*availability of an alternate policymaker*) — ступінь, до якого судові рішення замінює або порушує серйозні питання інших урядових установ [14, 100].

З таких умов виникає необхідність застосування права як єдиного цілого, частини якого є взаємно пов'язаними і мають тлумачитися гармонійно, що, як правило, пов'язано з можливістю вибору суддею певного варіанта розуміння правових норм в аспекті принципів. При цьому важливо, щоб КСУ не втручався у перебіг політичного процесу. Так, розрізняючи питання «політичного» від «принципів», Р. Дворкін у ролі «політики» називав «норму, що визначає ціль, якої треба досягти; зазвичай це поліпшення в певній економічній, політичній або соціальній характеристиці суспільства (хоча деякі цілі негативні в тому розумінні, що передбачають захист деяких існуючих характеристик від несприятливих змін)» [15, 497].

«Принцип» визначався ним як «норма, якої слід додержуватися не тому, що вона наблизить або гарантуватиме виникнення бажаної економічної, політичної чи соціальної ситуації, а тому, що вона є вимогою справедливості, чесності чи якогось іншого морального виміру» [15, 497]. Саме принцип (а не норма) визначається як пріоритетний критерій прийняття «правильного рішення» у «складних справах», зокрема у випадках відсутності прецеденту, колізії норми права. А саме

такими складними справами і є розгляд конституційних скарг.

Щоб КСУ не був звинувачений у надмірному судовому активізмі, він має додержуватися деяких базових принципів інтерпретації положень Конституції України. (Однак варто зробити застереження: зважаючи на ту якість та кількість рішень, його доволі складно звинувачувати у судовому активізмі)¹. Тому важливим є додержання КСУ таких засад інтерпретації Основного Закону:

1) автономне тлумачення Конституції України — на підставі принципу верховенства Конституції її положення не можуть інтерпретуватися, зважаючи на стан чинного законодавства, яке саме собою є об'єктом судового конституційного контролю; те саме стосується міжнародних договорів;

2) цілісне тлумачення Конституції України (принцип внутрішньої конкордації) — передбачає певний синтез конституційних положень, які впливають із взаємних зв'язків, структури та внутрішньої логіки конституції як кодифікованого правового акта, положення якого взаємно узгоджені та виражають єдину і цілісну її структуру як правової матерії; якщо конституція є некодифікованою або частково кодифікованою, то йдеться про внутрішню конкордацію принципів, які визначають конституційний *thelos* — обмеження свавілля влади та забезпечення гарантій прав людини;

3) Конституція України як «відкритий текст» передбачає неприпустимість поглядів щодо наявності якихось прогалів у ній. Так само відмова від конституційного контролю за правовими актами, оскільки вони містять прогали-

ни та колізії у законодавстві, є ніщо іншим, як порушенням прав людини й основоположних свобод. Адже така ситуація не відповідає засадам правової визначеності (ст. 57) як складової принципу верховенства права (ч. 1 ст. 8) та основоположній конституційній нормі про утвердження та забезпечення прав людини як головного обов'язку держави. Недоліки чинного законодавства не можуть обґрунтувати відмову в забезпеченні захисту прав людини, оскільки покликання правосуддя полягає у здійсненні цього основоположного обов'язку;

4) зв'язаність основоположними цінностями та принципами права. Через домінування юридичного позитивізму в Україні слід наголосити на двох моментах:

а) з нормативного погляду сама Конституція України визначає ієрархію конституційних цінностей: права людини й основоположні свободи (ст. 3); непорушність і недопустимість надмірного обмеження прав та свобод людини, непорушність суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 157); принципи, які впливають із положень розділів I, III та XIII Основного Закону; інші конституційні положення; у формально-юридичному сенсі вони становлять критерії перевірки конституційності правових актів;

б) із субстантивного погляду йдеться про балансування між конституційними цінностями, яке містить потенційну безпеку для прав людини й основоположних свобод згідно з поглядами Р. Віца та О. Шайо [15]. Саме балансування між конституційними цінностями і становить природу діяльності конституційного правосуддя. Основним

¹ Прикладом збалансованого підходу КСУ при обранні стратегії судового активізму була справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу (рішення від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016), в якій, зокрема, вказано: «Держава, виконуючи свій головний обов'язок — утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) — повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини».

критерієм правомірності тут є засади верховенства права, принцип пропорційності та повага до прав людини. Гідність людини є провідною конституційною цінністю (відповідно до ст. 3 Конституції України це основоположне юридичне рішення), з якої КСУ може визначати межі допустимого втручання публічної влади у сферу приватної автономії згідно з трискладовим тестом (на основі закону, суспільної необхідності, доречності і достатності застосовуваних заходів). Тому ця конкуренція цінностей, на думку Р. Віца та О. Шайо, не може мати настільки згубні наслідки, хоча вони справедливо наголошують на небезпечності владної сваволі, яка може породити відповідні проблеми при розгляді конституційних скарг. Однак принцип балансування вимагає високого рівня компетентності судді і вільного володіння технікою обґрунтування судового рішення, ґрунтуючись на суті основних напрямів сучасної конституційної доктрини. Водночас це має зорієнтувати суддів КСУ на кращі зарубіжні зразки захисту прав людини конституційними судами чи аналогічними установами та прецедентне право ЄСПЛ;

5) тлумачення конституції як «живого інструмента» передбачає обов'язок КСУ піклуватися про реальне і дієве забезпечення основоположного права. У самому рішенні має бути визначений чіткий механізм поновлення порушеного права та встановлений справедливий розмір відшкодування заподіяної шкоди. Зазначений підхід передбачає ретельне дослідження фактичних

обставин застосування закону, це змусить змінити пануючий нині підхід, що КСУ — це «суд права», який ніби не досліджує фактичних обставин. Це навіть формально суперечить ст. 152 Конституції України, яка встановлює, що підставою для визнання правових актів неконституційними є порушення процедури їх ухвалення, що встановити майже нереально без дослідження фактичних обставин справи. Річ у тому, що фактичні обставини справи мають інтерпретуватися стосовно їх конституційно-правових аспектів, тобто через конкретизацію конституційних принципів і цінностей в аспекті фактичних обставин.

Зазначені засади тлумачення конституції придатні за будь-яких судових стратегій, починаючи від судового нейтралітету до судового активізму. В останньому випадку з впевненістю можна говорити, що виправданням такого активізму є саме ефективне поновлення порушених конституційних прав і свобод та забезпечення справедливого відшкодування заподіяної шкоди неконституційними актами органів публічної влади. За таких умов балансування між конституційними цінностями спиратиметься на фундаментальне конституційне рішення — захист людської гідності та забезпечення вільного розвитку індивіда. Саме у такій площині мислима діяльність КСУ щодо розгляду конституційних скарг. Як здійснюватиметься формулювання критеріїв допустимості конституційних скарг — питання практики, яка має спиратися на кращі світові взірці правового захисту.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Кант І.* Обґрунтування метафізики моралі / І. Кант. — Київ : Основи, 2006. — 264 с.
2. *Alexy R.* Balancing, constitutional review, and representation / R. Alexy // *International Journal of Constitutional Law*. — 2005. — № 3 — P. 572–590.
3. *Погребняк С.* Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С. Погребняк // *Вісник Академії правових наук України*. — 2006. — № 1 (44). — С. 26–36.
4. *Balancing conflicting rights: Towards an analytical framework* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ohrc.on.ca/ta/book/export/html/2476>
5. *Petersen N.* Proportionality and Judicial Activism. *Fundamental Rights Adjudication in Canada, Germany and South Africa* / N. Petersen. — Cambridge University Press, 2017. — 258 p.

6. Пфферсманн О. Ограничение компетенции законодателя посредством использования вспомогательных принципов (разумности и соразмерности), выработанных в практике конституционных судов / О. Пфферсманн // Сравнительное конституционное обозрение. — 2007. — № 1 (58). — С. 121–127.
7. Kiestra L. R. The Impact of the European Convention on Human Rights on Private International Law / L. R. Kiestra. — Springer Publishing, 2014. — 329 p.
8. Загальна теорія права : підруч. / за заг. ред. М. І. Козюбри. — Київ : Ваіте, 2015. — 392 с.
9. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. — 3-тє вид. — Київ : Реферат, 2010. — 848 с.
10. Бирмонтене Т. Генеральный доклад XIV Конгресса Конференции европейских конституционных судов / Т. Бирмонтене, Э. Ярашюнас, Э. Спруогис // Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии— Ереван : Центр конституционного права Республики Армения, 2008. — Вып. 2 (40)—3 (41). — С. 70–245.
11. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Т. Р. С. Аллан ; пер. з англ. Р. Семківа. — Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. — 385 с.
12. Case *Shaughnessy v. U.S.*, 345 U.S. 206 (1953).
13. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. — Київ, 2011. — 330 с. — (Бібліотека Міжнародного часопису «Проблеми філософії права»).
14. Дворкін Р. Серйозний погляд на право / Р. Дворкін ; пер. з англ. А. Фролкін. — Київ : Основи, 2000. — 520 с.
15. Уйтц Р. Конституционные ценности в практике конституционного правосудия Венгрии / Р. Уйтц, А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. — 2007. — № 2 (59). — С. 79–124.

REFERENCES

1. Kant I. *Obgründung der Metaphysik der Moralen* [Justification of metaphysics of morals], Kyiv: Osnyv, 2006, 264 p.
2. Alexy R. Balancing, constitutional review, and representation, *International Journal of Constitutional Law*, 2005, no. 3, pp. 572–590.
3. Pohrebniak S. *Pryntsyp verkhovenstva prava: deiakі teoretychni problemy* [Principle of the rule of law: some theoretical problems], *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2006, no. 1 (44), pp. 26–36.
4. Balancing conflicting rights: Towards an analytical framework. Available at: <http://www.ohrc.on.ca/ta/book/export/html/2476>
5. Petersen N. *Proportionality and Judicial Activism. Fundamental Rights Adjudication in Canada, Germany and South Africa*, Cambridge University Press, 2017, 258 p.
6. Pfersmann O. *Ogranichenie kompetentsii zakonodatelya posredstvom ispolzovaniya vspomogatelnykh printsipov (razumnosti i sorazmernosti), vyrobotannykh v praktike konstitutsionnykh sudov* [Restriction of competence of the legislator by means of use of the auxiliary principles (rationality and harmony) developed in practice of the constitutional courts], *Sravnitelnoe konstitutsionnoe obozrenie*, 2007, no. 1 (58), pp. 121–127.
7. Kiestra L. R. *The Impact of the European Convention on Human Rights on Private International Law*, Springer Publishing, 2014, 329 p.
8. *Zahalna teoriia prava* [General theory of law], Kyiv: Vaite, 2015, 392 p.
9. *Shevchuk S. Sudovi zakhyst prav liudyny. Praktyka Ievropeiskoho sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytzii* [Judicial human rights protection. Practice of the European Court of Human Rights in the context of the western legal tradition], Kyiv: Referat, 2010, 848 p.
10. *Birmontene T. Generalny doklad XIV Kongressa Konferentsii evropeyskikh konstitutsionnykh sudov* [General report of the XIV Congress of the Conference of the European constitutional courts], *Konstitutsionnoe pravosudie: Vestnik Konferentsii organov konstitutsionnogo kontrolya stran molodoy demokratii*, Erevan: Tsentr konstitutsionnogo prava Respubliki Armeniya, 2008, Issue 2 (40)—3 (41), pp. 70–245.
11. *Allan T. R. S. Konstytutsiina spravedyvist. Liberalna teoriia verkhovenstva prava* [Constitutional justice. Liberal theory of the rule of law], Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska Akademiia», 2008, 385 p.
12. *Case Shaughnessy v. U.S.*, 345 U.S. 206 (1953).
13. *Bihun V. S. Filosofiia pravosuddia: ideia ta zdiisnennia* [Justice philosophy: idea and implementation], Kyiv, 2011, 330 p.
14. *Dvorkin R. Seriozni pohliad na pravo* [Serious view on the law], Kyiv: Osnyv, 2000, 520 p.
15. *Uitts R., Shajo A. Konstitutsionnye tsennosti v praktike konstitutsionnogo pravosudiya Vengrii* [The constitutional values in practice of the constitutional justice of Hungary], *Sravnitelnoe konstitutsionnoe obozrenie*, 2007, no. 2 (59), pp. 79–124.

Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація

Анотація. У статті сформульовані загальні засади інтерпретації конституційних принципів в аспекті базових цінностей прав людини, верховенства права і демократії. Визначено природу конституційних принципів та їхнє балансування у процесі інтерпретації конституції. Розкрито основні засади інтерпретації конституційних принципів в аспекті запровадження конституційної скарги в Україні. Висвітлено основні стандарти та вимоги інтерпретації конституційних принципів у діяльності Конституційного Суду України.

Ключові слова: верховенство права, інтерпретація конституції, конституційні принципи, конституційні цінності, права людини, принцип пропорційності.

Савчин М. Конституционные принципы и их интерпретация

Аннотация. В статье сформулированы общие принципы интерпретации конституционных принципов в свете базовых ценностей прав человека, верховенства права и демократии. Определена природа конституционных принципов и их балансирование в процессе интерпретации конституции. Раскрыты основные принципы интерпретации конституционных принципов в свете введения конституционной жалобы в Украине. Освещены основные стандарты и требования интерпретации конституционных принципов в деятельности Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: верховенство права, интерпретация конституции, конституционные принципы, конституционные ценности, права человека, принцип пропорциональности.

Savchyn M. Constitutional Principles and their Interpretation

Annotation. The article formulates the general principles of interpretation of constitutional principles in the light of the basic values of human rights, the rule of law and democracy. The nature of constitutional principles and their weighing in the process of interpretation of the constitution are determined. The basic principles of interpretation of constitutional principles in the light of the introduction of a constitutional complaint in Ukraine are revealed. The main standards and requirements of interpretation of constitutional principles in the work of the Constitutional Court of Ukraine are highlighted.

Key words: rule of law, interpretation of the constitution, constitutional principles, constitutional values, human rights, principle of proportionality.